

Асанов Ж.К., Базаркулова Т.А.

Кыргыз Республикасынын Эл аралык университети, Бишкек инновациялык колледжи,
Ош мамлекеттик университет

Асанов Ж.К., Базаркулова Т.А.

Международный университет Кыргызской Республики, Бишкекский инновационный колледж,
Ошский государственный университет

Asanov Zh.K., Bazarkulova T.A.

International University of Kyrgyz Republic, Bishkek Innovation College,
Osh State University

**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ АЗЫРКЫ БИЛИМ БЕРҮҮ ПРОЦЕССИНИН ЖАЛПЫ
КӨЙГӨЙЛӨРҮ
ОБЩИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА
В КЫРГЫЗСТАНЕ
MODERN EDUCATION IN KYRGYZSTAN COMMON PROBLEMS OF THE PROCESS**

Кыскача мүнөздөмө: Бул макалада Кыргызстандагы заманбап билим берүү процессинин жалпы көйгөйлөрү тууралуу сөз болот, анда бардык реформалардын негизги көйгөйү алардын темпи, багыттары, толуктугу жана ийгилиги көз каранды болгон билим берүү маселеси экени айтылат. Базар экономикасына өтүү менен билим берүү акы төлөнүүчү болуп калды. Постсоветтик өлкөлөрдө калк акысыз билим берүү принцибин унуткан жок жана азыр ЖОЖдордун бюджеттик бөлүмдөрүнө кабыл алуу жылдан жылга кыскарууда. Мындан тышкары, калктын реалдуу кирешесинин төмөндөшү билим берүү кызматтарын көпчүлүк үчүн жеткиликсиз кылып, саясий мүнөздөгү көйгөйдү жаратат.

Аннотация: В данной статье речь пойдет об общих проблемах современного образовательного процесса в Кыргызстане, где говорится, что основной проблемой всех реформ является вопрос образования, от которого зависят их темпы, направления, полнота и успех. С переходом к рыночной экономике образование стало платным. В постсоветских странах население не забыло принцип бесплатного образования, и сейчас поступление на бюджетные отделения вузов сокращается из года в год. Кроме того, снижение реальных доходов населения делает образовательные услуги недоступными для многих, что создает проблему политического характера.

Abstract: This article will focus on the general problems of the modern educational process in Kyrgyzstan, which states that the main problem of all reforms is the issue of education, on which their pace, direction, completeness and success depend. With the transition to a market economy and education, it became paid. In post-Soviet countries, the population has not forgotten the principle of free education, and now admission to budget departments of universities is decreasing from year to year. In addition, the decline in real incomes of the population makes educational services inaccessible to many, which creates a political problem.

Негизги сөздөр: билим берүү; демократия; реформа; эмгек рыногу; болон процесси; кесиптик билим; мамлекеттик программа; квалификация.

Ключевые слова: образование; демократия; реформа; рынок труда; болонский процесс; профессиональное образование; государственная программа; квалификация.

Keywords: education; democracy; reform; labor market; Bologna process; vocational education; state program; qualification.

Демократиялык өнүгүүдө башталган жогорку билим берүү системасындагы реформалар, тилекке каршы, экономикалык кризиске туш келди. Өндүрүш деңгээлинин төмөндөшү, республикада түзүлгөн каржылык кырдаал билим берүү мекемелеринин өтө туруксуз ишин шарттады.

Жалпы билим берүү чөйрөсүн, жогорку мектепти, анын илимий жамааттарын жана бүтүрүүчүлөрүн экономиканы модернизациялоого, ишкердикти колдоого, билим берүү кызматтарынын эл аралык рыногуна кирүүгө, республиканын ЖОЖдорунун билим берүү жаатындагы эл аралык долбоорлорго жана программаларга катышуусуна байланыштуу жалпы мамлекеттик жана региондук программаларды иштеп чыгууга жана аткарууга тартууну талап кылат [1].

Президенттин актылары, «билим берүү жөнүндөгү» мыйзам, Өкмөттүн токтому, эл аралык макулдашуулар менен аныкталган билим берүү чөйрөсүндөгү негизги милдеттерди ишке ашыруу элдик билим берүүдөгү кубулуштардын кризисин жеңүүгө, Кыргызстандын илимий-педагогикалык, материалдык-техникалык жана билим берүү потенциалын андан ары өнүктүрүү максатында реформаларды жүргүзүүгө багытталган.

Жогорку билим берүү системасынын туруктуулугуна болгон муктаждык анын туруктуу өнүгүшүн жана азыркы дүйнөнүн өзгөрүп турган шарттарына ылайыкташуусун болжолдойт. Ушуга байланыштуу, акыркы жылдары көптөгөн эксперттер жазып жаткан жогорку билим берүү кризиси, анын мазмунун, формаларын жана милдеттерин «доордун чакырыгына» жооп катары реформалоо зарылдыгынын белгисин билгизип турат. Кризис жогорку билим берүүнүн эл аралык интеграциясына болгон муктаждыкты күчөтүүдө.

Ошентип, жогорку билим берүүнү дүйнөлүк системага интеграциялоо объективдүү өнүгүп келе жаткан процесс, ага кошулбоого аракет кылса болот, бирок аны байкабай коюуга да болбойт. Эл аралык кызматташтык жогорку билим берүүнүн дүйнөлүк системасын өнүктүрүүнүн кубаттуу рычагы болуп саналуу менен бир катар актуалдуу көйгөйлөрдү чечүүгө милдеттендирилген: - жогорку билим берүүнүн мазмунунун жана деңгээлинин экономиканын, саясаттын, коомдун социалдык-маданий чөйрөсүнүн керектөөлөрүнө шайкештигин сактоо; -ар кайсы өлкөлөрдө жана региондордо адистерди даярдоонун деңгээлин теңдөө; -жогорку билим берүүдө эл аралык тилектештикти жана өнөктөштүктү бекемдөө; -ар кайсы өлкөлөрдө жана континенттерде билимдер менен шык-жөндөмдөрдү бөлүшүү; -өзгөчө өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө жогорку окуу жайларынын өнүгүүсүнө көмөктөшүү, анын ичинде эл аралык фонддордун каржылоосу аркылуу колдоо; - жогорку билим берүүнү өнүктүрүү максатында билим берүү мекемелеринин ишин координациялоо; «акылдуулардын агылып кетишинин» себептерин жоюуга көмөктөшүүчү жогорку билим берүүнүн ийкемдүүлүгүн, камтылышын жана сапатын жалпы жогорулатууга дем берүү; - академиялык тилектештик жана өз ара жардамдашуу менен айкалышкан илимий мектептердин жана билим берүү системаларынын атаандаштыгын кубаттоо [2].

Европа Биримдиги тарабынан бир нече ондогон жылдар бою жогорку билим берүү жаатында бирдиктүү саясат иштелип чыгып, жүзөгө ашырылып келет, улуттук координация жана башкаруу институттары түзүлдү. Бул процесстер мыйзам ченемдүү түрдө Болон декларациялык идеясын түзүүгө жана Болон процессинин башталуусуна алып келди. Декларациянын маңызы анда процесстин катышуучу-өлкөлөрү үчүн жакынкы жылдарга түзүлгөн өзгөртүүлөрдүн конкреттүү милдеттерин так чагылдырат.

Алардын негизгилери төмөнкүлөр:

- Жогорку билим жөнүндө түшүнүктүү жана оңой салыштырылуучу документтердин системасын кабыл алуу, анын маанилүү бөлүгү дипломго бирдиктүү Тиркеме болот.

- Даярдоонун эки циклине (деңгээлине) негизделген көп деңгээлдүү жогорку билим берүү системасына өтүү.

- Окуу кредиттеринин жалпы системасын киргизүү. Жакшы жолго коюлган европалык кредиттик трансферт системасы (ӨЭБ) кабыл алынган. Кредиттердин системасы, ошондой эле билим берүүнүн дипломдон кийинки кошумча түрлөрү үчүн колдонулушу керек.

- Салыштырмалуу критерийлердин жана методдордун алкагында жогорку билим берүүнүн сапатын камсыз кылуу чөйрөсүндө европалык кызматташтыкты өнүктүрүү, окуу мекемелерин жана программаларын аккредитациялоонун борбордон ажыратылган механизмдерин киргизүү.

Аталган милдеттерди аткаруу азыркы он жылдыктын аягына чейин жогорку билим берүүнүн Европалык ареалын түзүүнүн баштапкы фазасын ишке ашырууга жана Болон процессинин негизги максаттары деп жарыяланган Европалык ЖОЖдордун билим берүү кызматтарынын экспортун кеңейтүүнү камсыз кылууга мүмкүндүк берет. Бирдиктүү билим берүү мейкиндиги Европа өлкөлөрүнүн улуттук билим берүү системаларына өнөктөштөрдүн эң жакшысын алууга мүмкүнчүлүк бериши керек-студенттердин, окутуучулардын, башкаруу персоналынын мобилдүүлүгүн жогорулатуу, Европа университеттеринин ортосундагы байланышты жана кызматташтыкты чыңдоо ж.б. Натыйжада, бирдиктүү Европа дүйнөлүк «билим берүү рыногунда» чоң тартып туруучулук күчкө ээ болот [2].

Кыргызстан көз карандысыз жашоосунун үчүнчү он жылдыгына кирди. Дүйнөнүн алдыңкы өлкөлөрүнүн прогресс стратегиясы билим берүү системасын өнүктүрүү менен байланышкан адамдык потенциалды өнүктүрүү концепциясына негизделген. Айрым өлкөлөрдүн өнүгүү деңгээлиндеги айырмачылык билим берүү системасынын абалына жана адам ресурстарынын сапатына байланыштуу. Аларды өнүктүрүүнүн ар тараптуулугу, кесиптик даярдыктын кендиги жана

ийкемдүүлүгү, чыгармачылыкка умтулуусу жана стандарттуу эмес маселелерди чече билүүсү өлкөнүн прогрессинин маанилүү факторуна айланууда. Демек, жогорку билим берүүнүн жаңы сапатына жана жалпы билим берүү системасына жетишүү үчүн, биринчи кезекте, жогорку мектепти жаңыртуу зарыл болуп калат. Маалыматтык технологияларды колдонуу менен эл аралык билим берүү мейкиндигине интеграциялоо, окуу жайларын компьютерлештирүү реформалардын негизги багыты болуп калды.

Борбордон билим берүү системасын катуу башкаруу талап кылынбаган билим, интеллект, кесипкөйлүк көйгөйүнө алып келди. Бул экономикага жана билим берүү системасынын өзүнө терс кесепеттерди алып келди, ошондуктан өлкөдөгү кайра куруу билим берүү системасын интеллигенция шыктануу менен кабыл алды. Кызматкерлерди даярдоонун жана кайра даярдоонун үзгүлтүксүз системасын караган билим берүүнү өнүктүрүүнүн жаңы концепциясын иштеп чыгуу зарылдыгына ишеним пайда болот, анткени жаңы шарттарда өндүрүштүн заманбап технологияларын, инновациялык мамилени уюштурууда жана башкарууда жакшы көндүмдөргө ээ болгон жогорку квалификациялуу кадрлар зарыл болот.

Балким, өзүнүн билим берүү системасына канааттанган бир дагы өлкө жоктур. Эксперимент, издөө, талашып – тартышуу жана нааразычылык билим берүү системасын реформалоонун сөзсүз шериги болуп саналат, ал адатта кийинки жылдарга созулат. Практика көрсөткөндөй, маданиятта жана экономикалык мүмкүнчүлүктөрдө калыптанган салттарды эсепке алууда реформалоо кыйла оптималдуу болот. Он жылдык мезгил билим берүү системасын реформалоо айрым натыйжаларды берди:

- билим берүүдө демократиялаштыруу процесси пайда болду, билим берүү мекемелерине автономия берилди;
- билим берүүнүн мазмунун деидеологизациялоо жана саясатташтыруу жүргүзүлдү;
- билим берүүдө гумандаштыруу жана гуманитарлаштыруу процесси башталат, билим берүүнүн мазмунунда маданият дүйнөсүнө, адам дүйнөсүнө бурулуш болот;
- жаңы мамлекеттик билим берүү стандарттарын иштеп чыгуу башталды;
- билим берүү мекемесинин түрүн тандоо эркиндиги пайда болот;
- жогорку билим берүүнү каржылоо булактарын диверсификациялоо башталды;
- акы төлөнүүчү билим берүүнү өнүктүрөт;
- ЖОЖдорду региондук жайгаштыруу принциби ишке ашырылды [3].

Бардык реформалардын негизги маселеси болуп алардын темпи, багыттары, толуктугу жана ийгилиги көз каранды болгон билим берүү маселеси саналат. Базар экономикасына жана билим берүүгө өтүү менен байланыштуу акы төлөнүүчү болуп калды. Постсоветтик өлкөлөрдө калк акысыз билим берүү принцибин унута элек, азыр да жогорку окуу жайлардын бюджеттик бөлүмдөрүнө кабыл алуу жылдан жылга кыскарып баратканы менен маалым. Мындан тышкары, калктын реалдуу кирешесинин төмөндөшү көпчүлүк үчүн билим берүү кызматтарын жеткиликсиз кылат, бул саясий мүнөздөгү көйгөйдү жаратат. Билим берүү системасын заманбап деңгээлде кармап туруу аны андан ары реформалоону, билим берүүдө ырааттуулукту, ошондой эле аны методикалык жактан камсыз кылуунун кыйла натыйжалуу, комплекстүү чечимдерин камсыз кыла турган ар кандай формаларды жана жолдорду айкалыштырууну талап кылат. Белгиленген тенденциялар «билим берүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы аныктаган негизги максаттарга жетишүүнү түшүндүрөт, ал бул чөйрөнү деидеологизациялоо, децентралдаштыруу, билим берүү кызматтарына монополияны жоюу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү ачты, Кыргызстанда жогорку билим берүүнүн көп деңгээлдүү системасын түзүүнү баштады.

Кыргыз Республикасында эки баскычтуу жогорку билим берүү системасы бар болчу. Бирок, ал олуттуу айырмаланат жогорку кесиптик билим берүүнүн жалпы европалык модели: бакалавр – окутуу мөөнөтү 4 жыл; дипломдуу адис, окуу мөөнөтү 5 жылдан кем эмес; магистратура – окуу мөөнөтү 2 жыл болчу, ал эми азыркы учурда бакалавр – окуу мөөнөтү 4 жыл жана магистратура – окуу мөөнөтү 2 жыл бойдон калды.

Болон процессинин алкагында жогорку билим берүү системасын реформалоонун дагы бир маанилүү аспектиси кредиттик системаны киргизүү болуп саналган. Бул үчүн, кредиттик бирдик системасынын өзгөртүүлөрдү кабыл алуу максатка ылайыктуу болуп саналат. Айрым ЖОЖдордо республикада зачеттук бирдиктердин параллелдик системасы бар. Бирок, европалык эмгек сыйымдуулугун кредиттөө системасын киргизүү студенттердин масштабдуу мобилдүүлүгүн (кредит системасы) колдоо үчүн зарыл. Ошондой эле студент сабактарды тандоо укугун камсыз кылат. Негизи, «өмүр бою окутуу» концепциясынын чегинде иштөөгө жөндөмдүү топтоочу система болууга тийиш [4].

Билим берүүнүн сапаты абстракттуу касиетке ээ эмес; жогорку (жетиштүү) сапат – бул ошол деңгээлдеги адисти даярдоонун жүрүшүндө чечилүүгө тийиш болгон тапшырмага максималдуу (жетиштүү) дал келүү. Алгач аныкташ керек Окуу планын иштеп чыгуу эмнеден башталууга тийиш экендигин, тигил же бул академиялык даражаны алуу үчүн: эксперттердин күчү менен потенциалдуу иш берүүчүлөрдү жана башка кызыкдар тараптарды тартуу менен программаны өздөштүргөн бүтүрүүчү ээ болууга тийиш болгон билимдердин, жөндөмдөрдүн, көндүмдөрдүн жыйындысын аныктоо зарыл. Андан кийин кандай сабактар (лекциялар, семинарлар, практикалар ж.б.) каралган билимдерди, көндүмдөрдү жана көндүмдөрдү алууну камсыз кылаарын аныктоо керек. Эгерде буга кошумча, биз студенттин жумасына акылга сыярлык жүгү кандай болушу керектигин чечебиз (азыр кыргыз жогорку мектебинде жылына 30 кредит сааттык жүк ушундай деп таанылат), изделген натыйжа – жалпы окуу мөөнөтүнүн узактыгы – жөнөкөй арифметикалык амалдарды колдонуу менен жетишилет. Бул чоң жумуш жаңы программаларды «конструкциялоо» маңызы боюнча жаңы гана башталууда, бирок жогорку кесиптик билим берүүнүн ар кандай адистиктери (даярдоо багыттары) үчүн окутуунун ар кандай мөөнөттөрү талап кылынат деп алдын ала айтууга болот. Бакалавриаттын окуу мөөнөтү 3 жылдан 5 жылга чейин, ал эми магистратурада 1 жылдан 2 жылга чейин өзгөрүшү мүмкүн деп болжолдоого болот [5].

Европалык жогорку билим берүүнүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнүн күтүлгөн өсүшүнүн нугунда кыргыз жогорку мектебинин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү да өсүшү мүмкүн. Кыргызстан чет элдик студенттер үчүн күрөштө атаандаштарын жеңүүгө кошумча мүмкүнчүлүк алат. Болон процесси кыргыз педагогикалык коомчулугуна жогорку билим берүү системасында билим берүү жана илим министрлигинин ролун жана ордун тактоого, ЖОЖдордун автономиясын сактоо жана мамлекеттик түзүмдөргө акылга сыярлык отчеттуулукту сактоо менен өз билим берүү министрликтери менен өз ара аракеттенген Европалык ЖОЖдордун тажрыйбасын өздөштүрүүгө жардам берет. Ал атестациянын жаңы формаларын бекитүүгө өбөлгө түзөт: формалдуу эмес форматтан тышкары, конкреттүү ЖОЖдун ишинин ийгиликтүүлүгүн кесиптик коомчулук тарабынан таанууну камсыз кылган корпоративдик, кыйла мазмундуу жана кыраакы мамлекеттик дагы колдонулат.

Албетте, жогорку билим берүүнүн мазмуну дагы өнүгө берет. Жогорку билим берүүнүн бирдиктүү европалык мейкиндигинде Европа өлкөлөрү, анын ичинде Кыргызстан үчүн жалпы билим берүүнү аныктоо мүмкүнчүлүгү пайда болот, ЖОЖдордун жалпы европалык предметтик бирикмелерин (даярдоо багыттары боюнча ЖОЖдордун тармактарын) түзүү, окуу пландарын азыркы коомдун талаптарына ылайыкташтыруу зарыл. Болон процессинин катышуучуларынын айтымында, европалык студенттер андан ары натыйжалуу окууга (магистратурада жана андан кийин докторантурада) жана Европа боюнча иштөөгө мүмкүнчүлүк бере турган квалификацияны алышы керек. Бул «европалык билим берүүнүн жалпы белгиси» деп аталат. Башка катышуучу өлкөлөр менен бирге Россия бүткүл Европа үчүн даярдоо багыттары боюнча салыштырмалуу квалификацияны иштеп чыгат [6].

Көп деңгээлдүү жогорку билим берүү системасын киргизүүдөн билим берүү артыкчылыктарын күтүүгө толук негиз бар. Жогоруда айткандай, Европанын бакалавр – магистр – доктору сыяктуу кыргыз билим берүү даражалары Европада гана эмес, бүткүл дүйнө жүзүндө айкын болот. Россия, Азия жана Африка өлкөлөрүнөн келген студенттердин кошумча агымын күтсө болот, анткени Кыргыз ЖОЖдорунун дипломдору толук европалык болуп калат жана бирдиктүү билим берүү мейкиндигинде толугу менен таанылат. Кыргызстанда көп деңгээлдүү жогорку билим берүүнү киргизүүдө анын биринчи цикли жогорку билимге болгон массалык социалдык суроо – талапты канааттандырса, экинчиси-кесипкөй элитанын жана жогорку деңгээлдеги илимий-билим берүүчү кадрлардын калыптанышына өбөлгө түзөт.

Көп деңгээлдүү жогорку билим берүү тутуму эмгек рыногу жумушчу күчүнүн ийкемдүүлүгүнө өзгөчө талаптарды койгон базар экономикасынын муктаждыктарын канааттандырат. Окуу жана жумуш процесстеринин ийкемдүү айкалышы жана жакындашуусу, жумушчу күчүнүн мобилдүүлүгүн жогорулатуу, жумуш убактысы менен окуу убактысынын узактыгына жана айкалышына, окутуу жана жумушка орношуу формаларына ийкемдүү мамиле кылуу керек.

Көп баскычтуу жогорку билим берүү системасы маалымат агымын башкаруунун окуу муктаждыктарына эң жакшы жооп берет. Билимди түзүү жана берүү системасы акыркы он жылдыктарда татаалдашып, болгон билимдин жана маалыматтын көлөмү бир нече эсе өстү. Бүгүнкү күндө 5 же 6 жылдын ичинде адамды өмүр бою кесиптик ишмердүүлүккө даярдай албайсыз. Жыл сайын теориялык билимдин 5% жана кесиптик билимдин 20% жаңыланып турат деп болжолдонууда. Адистин билиминин эскириши үчүн АКШда кабыл алынган өлчөө бирдиги компетенттүүлүктүн

жарым ажыроо мезгили деп аталат (жаңы билимдин пайда болушунун натыйжасында компетенттүүлүктүн 50% га төмөндөө мезгили маалымат) көптөгөн кесиптер боюнча бул босого 5 жылга жетпеген убакытта келерин, б.а. биздин системага окуу аяктаганга чейин колдонулаарын көрсөтөт. Көйгөйдү чечүү жолу өмүр бою билим алууга өтүүдө байкалат, мында негизги билим берүү кошумча кесиптик программалар менен толукталат.

Билим алуудагы эң жакшы жетишкендик мугалимге эң жакшы сый-урмат болгон жерде. Азыркы учурда биз көрүп тургандай, ар дайым эле мындай боло бербейт: кээ бир өлкөлөрдө мугалимдер жогорку эмгек акыга жана ыңгайлуу эмгек шарттарына ээ болушса, башка өлкөлөрдө мугалимдер өтө оор абалда болгону, кадыр-баркы жок эсе экендиги байкалганын көптөгөн башка мекемелер да изилдеп чыгышкан [8, 12-б.].

Келечекте көп деңгээлдүү система ийкемдүү тандоолорду, түп-тамырынан бери өзгөртүүнү же мурунку 5 жылдык окуу системасына кайтууну, ошондой эле дисциплиналар аралык моделди камсыздай алат, жаңы курстардын жана окуу программаларынын пайда болушу формативдик сунушту интеграцияланган системага өзгөртөт. улуттук жана эл аралык тармактарга тартылган факультеттердин санын көбөйтөт [6]. Көпчүлүк студенттер, факультеттер үчүн реформанын оң таасирин өлчөө мүмкүнчүлүгү менен бирге сапат стандарттарын, мониторинг жана изилдөө аркылуу сапатты баалоонун адекваттуу ыкмаларын белгилөө зарылдыгы, университеттер же тармактар жана алардын окуу программалары жана курстары, келечекте атаандаштыкка жөндөмдүүлүктү жогорулатуу механизмдерин күчөтүүгө мүмкүндүк бере турган бирден-бир талап. Европалык (ECTS) зачеттук системасын киргизүү жөнүндө мындан мурда кабыл алынган көп деңгээлдүү система-бул конкреттүү предметтин жалпы маанисине жана окутуучунун кадыр-баркына ылайык академиялык сааттарды кредиттерге кайра эсептөө менен туюнтулган, бул, албетте, адекваттуу стандарттарды орнотуунун мыкты мисалы эмес.

“Билим алуу ийне менен кудук казгандай” – деп бекеринен айтылбаса керек. Билими жок илимдүүлөр көбөйдү. Илимди аркалаган көп, майнабы жок. Илимге эмгек жазуу зор мээнет, эгер элибизге, мамлекетибизге, жерибизге пайда алып келсе. Билимдүү бирок илимге кызыкпаган азаматтарыбыз көп. Билим деңгээли жол бербейт аларга калп илим жазышка. “Илимий макала” болушу керек деген талап күч алды. Өзүнөн башка эч ким окубаган илимий макаланын кереги кимге? Рахманбек Тойчуевдин Акипресске берген талкуусу эң туура. Илим менен алек болгон адам башка иш чөйрөсүнөн кандайдыр бир мөөнөткө жарым жылбы же бир жыл убакытты оолак болуусу керек. Ошол мөөнөтөгү каржыланган каражатты илимий ишинин негизинде акташы керек. Сабак берип жүрүп, же башка кызматтарда бир убакта иштешип илим менен алек болгону акылга сыйбаган иш. Илимге умтулган адам илимдин туу чокусуна чыкпаса дагы, ошол илим чөйрөсүнө дүйнө жүзүндө боло элек жаңылык ачса ошондо илимге умтулуу жогоруламак [7, 30-34-б.].

Жыйынтыктап айтканда, Кыргызстандагы билим берүү реформасы жана Болон декларациясы эң кеңири жана динамикалык контекстте каралышы керек деп айтууга болот. Азыркы учурда, алар артыкчылыктарына караганда кемчиликтери айкыныраак болгон башаламан сүрөттү көрсөтүшөт, бирок узак мөөнөттүү келечекте алар шыктандырган оң идеялар пайда болгон көйгөйлөрдү чечүүгө жардам берет.

Колдонулган адабияттар

1. Какеев А.Ч. Образование в Кыргызстане: проблемы и перспективы // Науч-практ. конф. «Образование и науки геополитическом пространстве». – Бишкек, 1995, с. 9.
2. Реформирование высшего образования в Казахстане и Болонский процесс: информационные материалы для практических действий / Г.Д. Закирова, М.Н. Наренова, Т.И. Кеншинбай, Г.Д. Усенбаева. – Алматы, 2009.
3. Асаналиев Д. Основные направления и проблемы высшего образования // Актуальные проблемы образования на современном этапе. – Бишкек, 2002, с. 351.
4. Мамбетова А. О реформе в системе высшего образования Кыргызстана. – Бишкек, 2011.
5. Модернизация и реформирование национальных систем образования. Болонский процесс // Х Академические чтения “Образование и наука: проблемы и перспективы развития”: тез. докл., 24-25 июня. – Новочеркасск, 2004.
6. Мельвиль А.Ю. «Мягкий путь» вхождения российских вузов в болонский процесс. – Москва, 2005.
7. Солтонбеков Ж.Ж. Жогорку окуу жайларында билим берүүнүн сапатын жакшыртуунун, өнүктүрүүнүн негизги маселелери жана себептери // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына, 2022, № 1(109).

УДК 37.01(575.2)(04)

DOI 10.58649/1694-8033-2024-3(119)-99-103

Асаналиева Ч.Н.
Ж. Баласагын атындагы КУУ
Асаналиева Ч. Н.
КНУ имени Ж. Баласагына
Asanalieva Ch.N.
KNU named after J. Balasagyn

**ЖУСУП БАЛАСАГЫНДЫН ЧЫГАРМАЛАРЫНДА САЛТТУУ ҮЙ-БҮЛӨДӨ
БАЛАНЫ ТАРБИЯЛОО МАСЕЛЕСИ
ПРОБЛЕМА ВОСПИТАНИЯ РЕБЕНКА В ТРАДИЦИОННОЙ СЕМЬЕ В
ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ЖУСУПА БАЛАСАГЫНА
THE PROBLEM OF RAISING A CHILD IN A TRADITIONAL FAMILY IN THE WORKS
OF ZHUSUP BALASAGYN**

Кыскача мүнөздөмө: Бул макалада өсүп келе жаткан муундарды Жусуп Баласагындын принциптери боюнча тарбиялоо боюнча кеңири материалдар талдоого алынган. Комментарийлер менен хронологиялык фактылар, ааламдашуу мезгилиндеги үй-бүлөдө балдарды тарбиялоо жана Ж.Баласагындын “Кутадгу билиг” чыгармасындагы салттуу үй-бүлөдө баланы тарбиялоо маселесин анализдөө берилген. Азыркы учурдагы кыргыз үй-бүлөсүнүн образы, анын тарбиясынын өзгөчүлүгү, статистика боюнча үй-бүлөдөгү мүчүлүштүктөрдүн тийгизген таасири каралган.

Аннотация: В данной статье анализируются обширные материалы по воспитанию подрастающего поколения по принципам Жусупа Баласагына. В виде комментариев представлен хронологический фактологический анализ воспитания детей в семье в период глобализации и воспитания ребенка в традиционной семье, описанного в произведении Ж. Баласагына «Кутадгу билиг». Рассмотрен образ современной кыргызской семьи, особенности ее воспитания, влияние дефектов семьи по данным статистики.

Abstract: This article analyzes extensive materials on the upbringing of the younger generation according to the principles of Zhusup Balasagyn. In the form of comments, a chronological factual analysis of the upbringing of children in a family during the period of globalization and the upbringing of a child in a traditional family, described in the work of J. Balasagyn "Kutadgu bilig", is presented. The image of the modern Kyrgyz family, the peculiarities of its upbringing, the influence of family defects according to statistics are considered.

Негизги сөздөр: “Кутадгу билиг”; балдарды тарбиялоо; принциптери; тарбиялоо маселеси; кыргыз үй-бүлө образы; статистика.

Ключевые слова: “Кутадгу билиг”; воспитание детей; принципы; анализ воспитания детей; образ современной кыргызской семьи; статистика.

Keywords: Kutadgu bilig; upbringing children; principles; analysis of the upbringing of children; the image of a modern Kyrgyz family; statistics.

Бүгүнкү коомдун өнүгүшүнө ылайык, үй-бүлөгө байланыштуу көз карашта маанилүү өзгөрүүлөр болуп жатат. Рыноктук мамилелердин талаптары экономикалык фактордун маанисин күчөтүүдө. Ал педагогдордун жана ата-энелердин бардык ишинин жеке-педагогикалык, адеп-ахлактык жана баалуулук факторлоруна карата кайра багыттоо зарылдыгын жаратат. Дени сак үй-бүлөдө адептүү жана үлгүлүү муун өсөөрү бардыгыбызга айкын. Бул ата-энелердин тарбиясы менен катар, ал ата-эненин милдетинин негизинде ишке ашат. Бирок, акыркы мезгилдерде коомдо болуп жаткан өзгөрүүлөр жана коомдогу тарбиялоонун негизи болгон үй-бүлөлүк салттарды, үй-бүлөдөгү адаттык тарбиядан бөлүп-жарып жатат. Бул абдан жат көрүнүш.

Азыркы учурда үй-бүлөнүн туура калыптанышы жана үй-бүлөдөгү психологиялык коопсуздуктун булагы сыяктуу калыптанган көз караштар бузулду. Андан тышкары үй-бүлөдөгү ата-